

AXLOQIY VA ESTETIK MADANIYAT MURAKKAB IJTIMOIY HODISA SIFATIDA

*Arzimatova Inoyatxon Madimarovna, Fargʻona davlat universiteti
dotsenti, falsafa fanlari nomzodi*

MORAL AND AESTHETIC CULTURE AS A COMPLEX SOCIAL PHENOMENON

*Arzimatova Inoyatkxon Madimarovna, Fergana State University,
associate professor, candidate of philosophical sciences*

НРАВСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА КАК СЛОЖНОЕ СОЦИАЛЬНОЕ ЯВЛЕНИЕ

*Арзиматова Иноятхон Мадимаровна, доцент Ферганского
государственного университета, кандидат философских наук*

<https://orcid.org/0009-0003-7026-888X>

e-mail:

arzimatova1969@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada axloqiy va estetik madaniyat murakkab ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat miqyosida tabiatni axloqiy-estetik oʻzlashtirish jarayonlari va natijalari, mehnat faoliyati, turmush, ijtimoiy munosabatlarning axloqiy-estetik jihatlarini ekanligi, jamiyat aʼzolarining axloqiy-estetik qarashlari va manfaatlarining muayyan holati masalalari tahlil qilingan.

Kalit soʻzlar: jamiyat, axloqiy-estetik madaniyat, madaniyat falsafasi, maʼnaviy-axloqiy fazilatlar, jamiyat bilan shaxs, madaniyat, globallashuv, inson ijodiy faoliyati, ijtimoiy-maʼnaviy taraqqiyot, badiiy ijod.

Abstract: The article analyzes the issues of moral and aesthetic culture as a complex social phenomenon, the processes and results of moral and aesthetic development of nature at the level of society, moral and aesthetic aspects of work, everyday life and social relations, as well as the specific state of moral and aesthetic views and interests of members of society.

Keywords: society, moral and aesthetic culture, philosophy of culture, spiritual and moral qualities, society and personality, culture, globalization, human creative activity, social and spiritual development, artistic creativity.

Аннотация: В статье анализируются вопросы нравственно-эстетической культуры как сложного общественного явления, процессы и результаты нравственно-эстетического освоения природы на уровне общества, нравственно-эстетические аспекты трудовой деятельности, быта и общественных отношений, а также конкретное состояние нравственно-эстетических взглядов и интересов членов общества.

Ключевые слова: общество, нравственно-эстетическая культура, философия культуры, духовно-нравственные качества, общество и личность, культура, глобализация, творческая деятельность человека, социально-духовное развитие, художественное творчество.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).

Bugungi kunda zamonaviy jamiyatlar insonlarda axloqiy-estetik madaniyatni shakllantirishga alohida eʼtibor qaratishga majbur boʻlmoqda. Axloqiy va estetik madaniyat sohasida ilmiy tadqiqotni amalga oshirish unga yondashishning nazariy-metodologik jihatlarini belgilab olishni taqozo qiladi. Shu nuqtayi nazardan murakkab ijtimoiy hodisa boʻlgan axloqiy va estetik madaniyatni tahlil etishda nafaqat

umumfalsafiy, shu bilan birga, madaniyat falsafasida ishlab chiqilgan va asoslangan konsepsiyalarga tayanishga toʻgʻri keladi. Globallashuv sharoitida axloqsizlik gʻoyalarini targʻib qiladigan, milliy mentalitetimiz, komil inson gʻoyasi ruhiga zid voqealar, shuningdek, sanʼat asarlariga muvofiqsiz tanqidiy munosabatni shakllantirish, milliy turmush estetikasini rivojlantirish shaxs maʼnaviyatini mazmunan boyitish axloqiy-estetik madaniyatsiz

amalga oshmasligi tabiiydir. Zero, shaxsning kamol topishi, eng avvalo, unda ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishga asoslanadi. Shunday ekan, jamiyat bilan shaxs madaniyati, ularning o'zaro dialektik aloqadorligini qaror toptirish mustaqillikni ma'naviy mustahkamlashning muhim shartlaridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ / MATERIALS AND METHODS). Axloqiy va estetik madaniyatning murakkab ijtimoiy hodisa sifatidagi o'rnini yoritishda "Философский энциклопедический словарь" [1], Ro'ziev Ch.[2] "Falsafa. Qomusiy lug'at"[3], Umarov E., Karimov R., Mirsaidova M., Oyxo'jayeva G.[4], Rahimov I., O'tamurodov A.[5] asarlaridan unumli foydalanildi.

Muammoni o'rganishda umumiy o'zaro aloqadorlik, tarixiylik, tizimlilik tamoyillari, mavhumlikdan aniqlikka yuksalish, umumlashtirish usullari qo'llanilgan.

MUHOQAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Axloqiy va estetik madaniyat xususida to'xtalishdan oldin madaniyat o'zi nima, uning mohiyati va ma'nosini anglab yetish lozim. Madaniyat – (arabcha – madinalik, shaharlik, ta'lim-tarbiya ko'rgan) – tabiat va o'zaro munosabatlarda aks etadigan inson faoliyatining o'ziga xos usulidir. Madaniyat alohida individning hayot faoliyati, ijtimoiy guruhning yoki jamiyatning hayot faoliyati usulini aks ettiradi. Dastlab "madaniyat" tushunchasi insonning tabiatga maqsadga muvofiq ta'siri (yerni ishlash va h.k.) hamda insonning o'zini tarbiyalashi va o'qitish ma'nolarini ifodalagan. Keyinchalik "madaniyat" tushunchasi orqali sivilizatsiya bilan bog'liq mazmun tushunila boshlandi.

Madaniyat inson mohiyatli kuchlarini ro'yobga chiqarishning o'ziga xos shakli va usuli sifatida uning ijodiy imkoniyati, qobiliyat va ehtiyojlarini faoliyat orqali gavdalandiradi va rivojlantiradi, shunday ekan, madaniyat kishilarning yaratuvchanlik faoliyatini falsafiy-metodologik jihatdan belgilash uchun asos bo'ladi. "Madaniyat" tushunchasi ijtimoiy taraqqiyotning muayyan bosqichida turgan xalq hayotining muhim va zaruriy fazilati, yutuqlari va ijodkorligining majmuidir[1]. Inson ijodiy faoliyatining moddiylashgan natijalarini hisobga olmay turib, madaniy taraqqiyot qonuniyatlarini tasavvur etib bo'lmaydi. Tabiiyki, bu natijalar moddiy va ma'naviy madaniyat

mahsulotlari hamda inson faoliyatining o'ziga xos usullarini aks ettiradi. Bularning barchasi inson ijodiy qobiliyatining ifodasi bo'lib, uning yaratuvchanlik imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishdan boshqa narsa emas. U insoniy ma'rifatparvarlik hamda bilimdonlikning oliy ko'rinishi, o'tmish merosga teran, ongli va ehtirom bilan munosabatda bo'lish, ijodiy idrok qobiliyati, voqelikni faoliyat orqali bilish va o'zgartirish darajasini anglatadi. Insonning individualligi ayni madaniy darajada o'zining to'laqlonligini namoyon etadi.

Har qanday qarama-qarshilikni falsafiy jihatdan bartaraf etish yangi sifat yuzaga kelishiga olib keladi. Madaniyatning funksional amal qilishida tegishli ziddiyatlarni hal etishning asosiy yo'li kishilarning nafaqat ijtimoiy faoliyat, shu bilan birga, ijtimoiy munosabatlarning subyekti sifatida ham madaniy jihatdan yuksalishini taqozo qiladi. Bunda ijtimoiy va madaniy jarayonning o'zaro ta'sirida shakllangan madaniyat subyektlari ne'matlarni o'zlashtirishda o'zlarining ijodkorlik qobiliyatini namoyon etishidan iboratdir. Rassom Ro'zi Choriyev ta'kidlaganidek, "Ijod mashaqqatlari bir kuni albatta o'zining samarasini beradi. Rassomning yaratgan haqiqiy asari ijodkorning qalbini cheksiz quvonchlarga to'ldiradi. O'shanda uni qoniqish chulg'ab oladi. Bu holat ijodkorga huzur bag'ishlaydi"[2]. Madaniyatning muayyan darajasiga erishgan kishilar uni shunchaki o'zlashtiruvchilar emas, shu bilan birga, madaniyatni jonli gavdalandiruvchi, ijtimoiy-ma'naviy taraqqiyotni ta'minlovchi, badiiy ijodning yuksak namunalari yaratuvchilar hamdir.

Axloqiy madaniyat estetik madaniyat bilan chambarchas bog'liqdir. Estetik madaniyat murakkab ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat miqyosida tabiatni estetik o'zlashtirish jarayonlari va natijalari, mehnat faoliyati, turmush, ijtimoiy munosabatlarning estetik jihatlari; sinf va ijtimoiy qatlamlarning estetik qarashlari, did va manfaatlarining muayyan holati; estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti, kishilar ijtimoiy-estetik faolligining rang-barang namoyon bo'lishini anglatadi. Bugunga qadar ilmiy adabiyotlarda estetik madaniyat tushunchasiga turlicha ta'riflar beriladi. Jumladan, "Estetik madaniyat – estetik qadriyatlar, ularni yaratish va iste'mol qilish usullarining majmui"[3]. Ushbu ta'rifda estetik madaniyat qadriyatlar doirasida olingan bo'lib uning axloqiy

madaniyat bilan aloqadorligini ko'rsatadi. Shuningdek, "Estetik madaniyat – bu inson ehtiyojlarining murakkab tizimi bo'lib, unda odamzod hissiyotlari, malakalari, ko'nikmalari, bilimlari, me'yorlari, maslaklari bir-biri bilan chambarchas bog'lanib ketganligi"[4] bilan ham izohlanadi. Bunda estetik madaniyatning ko'proq insonning ehtiyojlariga bog'liq ekanligi nazarda tutiladi. Umuman olganda, estetik madaniyat estetik ong va uning zaminida turuvchi amaliyotning o'ziga xos ifodasi sifatida kishilarning real ijtimoiy-estetik ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS).

Estetik madaniyat narsa-hodisalar subyektivligini moddiylashtiradi va shu jihati bilan tabiat predmetlaridan ajralib turadi. Madaniy qadriyatlar tariqasida faoliyat usullariga mos keluvchi mahsulotlar, zamonaviylik yoki an'anaviylikni ifodalovchi umumestetik va badiiy boyliklar kundalik hayot borlig'ini tashkil etadi va me'yoriy xususiyat kasb etadi. Me'yor, an'ana va malakalar ko'rinishidagi bu qadriyatlarni o'zlashtirish gnoseologik, kishilarning o'zaro kommunikativ, estetik (badiiy havaskorlik va professional faoliyat) ijodkorlik faoliyatlari jarayonida amalga oshiriladi. Shunday qilib, madaniyat fenomeni sifatida faoliyatning usul va qadriyatlarida gavdalangan tarixiy vorisiylikni o'rganish estetik reallikni falsafiy tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday tahlil muayyan qadriyatlarni o'zlashtirish va ko'paytirish dialektikasini ochishga imkon beradi, bunda kishilarning badiiy-estetik faoliyati mahsulotlari, ularda gavdalangan ishlab chiqarish madaniyati, shuningdek, bilish, muloqotning estetik jihatlarini yoritish alohida qiziqish uyg'otadi.

Bizningcha, estetik madaniyatning falsafiy tahlil obyekti va predmeti chegaralarini aniqlab olishga imkon beruvchi umumnazariy jihatlar qisqacha shulardan iboratdir. Shunday qilib, estetik madaniyat gavdalanishining borlig'i va predmetini o'rganuvchi muhim tomonlar tahlil obyekti tashkil etadi. Falsafiy tadqiqot konkret ijtimoiy hodisaning rivojlanish qonuniyatlarini ularning butun majmuini hisobga olgan holda o'rganishni taqozo qiladi, bunday holda uning obyekti bilan predmeti o'rtasida o'zaro uyg'unlik yuzaga keladi. Binobarin, "Falsafa o'zining uslubi jihatidan voqelik (borliq)ni aqliy tahlil qilib o'rganishdan iborat" [5].

Sharqning buyuk faylasufi G'azzoliy estetik madaniyatning jamiyatda rivojlanib borishi o'simlik,

hayvon hamda insonning tashqi muhitga munosabatiga, ularda estetik did, nafasot hissining bor-yo'qligi muammolariga, shaxsning go'zallikka munosabati, uning komil insonga aylanishi, nisbiy va mutlaq go'zallikka bog'liq, deb ko'rsatsa, Umar Xayyom estetik madaniyatning jamiyatda va insonda xilma-xil tarzda shakllanib va rivojlanib borish, har bir shaxs go'zallikni o'z kasbi-koridan kelib chiqqan holda anglashi, ya'ni estetik madaniyat va kasbiy odobning bog'liqligini e'tirof etadi.

Axloqiy va estetik madaniyat murakkab ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat miqyosida tabiatni axloqiy-estetik o'zlashtirish jarayonlari va natijalari, mehnat faoliyati, turmush, ijtimoiy munosabatlarning axloqiy-estetik jihatlarini; jamiyat a'zolarining axloqiy-estetik qarashlari va manfaatlarining muayyan holati; axloqiy-estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti, kishilar axloqiy-estetik faolligining rang-barang namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Axloqiy-estetik madaniyat axloqiy va estetik ong va uning zaminida turuvchi amaliyotning o'ziga xos ifodasi sifatida kishilarning real axloqiy-estetik ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION).

Globallashuv jarayonida milliy ma'naviyat, shu bilan birga, umuminsoniy axloqiy-estetik qadriyatlar shaxs madaniyatiga samarali ta'sir ko'rsatib, uning insoniy fazilatlarini, axloqiy-estetik qadriyat va me'yorlari shakllanishida muhim omil sanaladi. Ayni paytda shaxs faoliyatining barcha sohalarida ijodiy faollikni yuzaga chiqarishda real obyektiv va subyektiv shart-sharoitlarning mazmunan boyib borishi taqozo qilinadi. Obyektiv va subyektiv omillar uyg'unligi axloqiy-estetik madaniyatni mazmunan va shaklan rang-baranglashtiradi, ijtimoiy ahamiyatini ko'taradi. Buning natijasida insonning ma'naviy-axloqiy qiyofasida ezgulik, go'zallik fazilatlarini chuqur o'rin oladi, kasb-hunarida ijodkorlik tuyg'usi ortadi, ruhiyatida jiddiy o'zgarishlar yuz beradi, milliy va umuminsoniy estetik meros, qadriyatlarni qadrlash hissi ortadi, o'z xalqi va mamlakati taraqqiyoti uchun estetik, ma'naviy qadriyatlar yaratish, ularni meros qilib qoldirish mas'uliyati kuchayadi.

Yuqoridagilarga asoslanib aytishimiz mumkinki, ijtimoiy hayotda diqqat-e'tiborimizni tortadigan narsa-hodisalar ikki xil nuqtayi nazardan tahlil etilishi mumkin. Birinchi nuqtayi nazar san'atning jamiyat ma'naviy hayotining tarkibiy qismi sifatidagi sotsial borlig'iga ustuvor o'rin

beradi. Boshqa nuqtayi nazarga ko'ra, kishilar estetik me'yorlarni amalda, shu bilan birga, moddiy faoliyatlarida aks ettiruvchi estetik madaniylikni o'rganishga alohida ahamiyat qaratadi.

**ADABIYOTLAR RO'YXATI
(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА /
REFERENCES):**

1. Философский энциклопедический словарь. - Москва: ИНФРА-М., 1999. - С.229.

2. Ro'ziyev Ch. Izingizdan bormoqdaman, ustozlar //Jahon adabiyoti. - Toshkent, 2008. № 12. - B.160.
3. Falsafa. Qomusiy lug'at. - Toshkent: Sharq, 2004. - B. 466.
4. Umarov E., Karimov R., Mirsaidova M., Oyxo'jayeva G. Estetika asoslari. - Toshkent: Cho'lpon, 2006 - B. 143.
5. Rahimov I., O'tamurodov A. Fanlarning falsafiy masalalari. - Toshkent. Fan. 2003. - B. 8.

